

PREFAȚĂ

Odată cu recunoașterea principelui Carol de către puterile garante și Imperiul Otoman, forțele politice din România se puteau concentra asupra problemelor interne și acestea nu erau puține. În vederea modernizării țării, reformele inițiate de Alexandru Ioan Cuza trebuiau continuate și extinse la toate instituțiile existente, trebuiau create instituții noi, trebuiau prevăzute, respectate și aplicate drepturile democratice, trebuiau adoptate o serie de legi economice care să permită dezvoltarea țării într-un cadru corespunzător realităților celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea. Multe din domeniile vieții publice sufereau de grave deficiențe, finanțele se aflau într-o situație dificilă, marcate de lipsa de numerar și delapidări, corupția era o caracteristică generală a administrației, căile de comunicație și mijloacele de transport moderne lipseau, nu exista nici o linie ferată, seceta afectase serios recoltele, iar în țară izbucnise o epidemie de holeră. Adoptarea Constituției a dat un impuls decisiv vieții interne și a constituit dovada voinței de schimbare, de modernizare. Pe plan politic, divorțul dintre radicali și conservatori a devenit o realitate în vara anului 1866, iar lupta dintre ei s-a concretizat într-o mare instabilitate guvernamentală. Între 1866–1871 la cârma țării s-au succedat zece cabinete, unele cu o durată de un an, altele de câteva luni, unele ale stângii radicale, altele de orientare liberal moderată sau conservatoare. În intervalul de mai sus au fost adoptate și puse în aplicare legea învoielilor agricole, cea privind instituirea monedei naționale, legea pensiilor, cea a poliției rurale, legea organizării puterii armate ce prevedea crearea a cinci corpuri: armata permanentă cu rezervele ei, dorobanții, grănicerii, milițiile, garda civică și gloatele, se stabilise stema țării. La 21 martie/2 aprilie 1867 Adunarea Deputaților aproba proiectul construirii primei linii ferate ce urma să lege capitala de Giurgiu, inaugurată doi ani mai târziu, iar în toamna aceluiași an, la 4/16 octombrie se încheia convenția provizorie pentru construirea liniei ferate Suceava – Iași – Galați – București, a cărei discuție în Parlament, în primăvara anului următor, avea să dea naștere la intervenții și polemici aprinse generate de interese politice și financiare interne,

dublate și de rivalitatea concesionarilor, grupul austriac Offenheim și cel prusian Strousberg. Complicații interne, dar și internaționale aveau să genereze și controversatul proiect de lege prin care inițiatorii urmăreau să interzică evreilor orice activitate economică în mediul rural, proiect respins de guvern. Sentimentele antidinastice manifestate încă din cursul anului 1869, s-au adâncit în anii 1870 și 1871, la această situație contribuind ruptura survenită între domnitor și liberali, cauzată în bună parte de considerente personale, dar și de problemele financiare iscate de concesiunea Strousberg.

Prefacerile din spațiul locuit de români, instabilitatea guvernamentală, disputele dintre radicali și conservatori, criza dinastică, dar și felul în care unele evenimente externe au fost percepute de români și reacția guvernanților și a principelui, au trezit, cum era și firesc, interesul și curiozitatea Europei și i-a determinat pe occidentali să fie prezenți în centrul evenimentelor, să înțeleagă la fața locului evoluția acestora, să cunoască îndeaproape personalități, dar și oameni simpli, să vadă locuri noi și, în unele cazuri, să le revadă cu alți ochi și în altă lumină. Cei mai mulți au consemnat cu meticulozitate faptele, deciziile, au prezentat măsurile, au sesizat și comentat corect atmosfera, evenimentele și urmările lor, starea de spirit a locuitorilor, au criticat sau numai au consemnat obiceiurile, modul de viață, cutumele religioase, au creionat portretele unor personalități. Alții, fără a-și înregistra în scris opiniile și observațiile, ne-au lăsat imagini ale locurilor vizitate, chipuri, ritualuri, monumente, într-un cuvânt au immortalizat viața de zi cu zi a românilor și comunităților etnice cu care au venit în contact.

Din dorința de a oferi un tablou complex al realităților anilor 1867–1871¹, editorii au întocmit o bază documentară temeinică și au căutat să asigure un caracter cât mai complet și complex volumului. În acest sens nu au preocupat nici un efort în depistarea și prelucrarea materialului documentar, dovadă fiind investigațiile întreprinse atât în bibliotecile și arhivele din țară, cât și în cele din

¹ Între 1867–1871 țările române au fost vizitate de 16 călători, ce vin să completeze seria peregrinilor interesați de acest spațiu. Astfel, în primele două decenii ale secolului al XIX-lea, 42 de călători au lăsat impresii despre români, în deceniul 1821–1830 numărul lor s-a ridicat la 30, între 1831–1840 acesta a ajuns la 46, între 1841–1846 a fost de 31, între 1847–1851 numărul peregrinilor a fost de 24, între 1852–1856 numărul lor a fost de 46, între 1857–1861 de 28, iar între 1862–1866 de 19. Vezi impresiile lor în *Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801–1822), Editura Academiei Române, București, 2004; *Ibidem*, vol. II (1822–1830), Editura Academiei Române, București, 2005; *Ibidem*, vol. III (1831–1840), Editura Academiei Române, București, 2006; *Ibidem*, vol. IV (1841–1846), Editura Academiei Române, București, 2007; *Ibidem*, vol. V (1847–1851), Editura Academiei Române, București, 2009; *Ibidem*, vol. VI (1852–1856), Editura Academiei Române, București, 2010; *Ibidem*, vol. VII (1857–1861), Editura Academiei Române, București, 2012; *Ibidem*, vol. VIII (1862–1866), Editura Academiei Române, București, 2013.

străinătate, dar și pe internet pentru descoperirea textelor și întocmirea datelor biografice ale călătorilor. Urmarea acestei cercetări asidue este completarea informației cu note, însemnări, comentarii ale unor călători mai puțin cunoscuți, ca de pildă francezii Émile Étienne Guimet și Frédéric Béchard, englezii Robert Arthur Arnold și Arthur Augustus Thurlow Cunynghame, germanii Wilhelm Langhans și Wilhelm Wiener, cât și adăugarea de nume noi la seria peregrinilor, cum este cazul rusului Vasili Kelsiev, corespondent al unei publicații de orientare clerică ce apărea la Moscova.

Menționăm că, în pofida eforturilor editorilor, pentru unii dintre călători a fost dificil sau aproape imposibil de stabilit datele biografice, cu excepția celor oferite de ei înșiși în debutul propriilor însemnări de călătorie, cât și scopul voiajului, care de multe ori nu a fost cel menționat în introducerea relatărilor. De asemenea, notarea defectuoasă (fonetică) a numelor proprii (sate, orașe, persoane etc.) a făcut dificilă și uneori imposibilă, identificarea acestora.

Realitățile din România și Transilvania, cărora peregrinii le-au dedicat tomuri sau numai câteva pagini, în funcție de durata șederii, de scop și de interes, de dorința de a surprinde cât mai exact atmosfera și evenimentele, au făcut ca cei mai mulți să călătorească în intervalul 1869–1871. Astfel din cei 16 călători, ale căror însemnări fac obiectul volumului de față, aproape o treime (9) ne-au vizitat în perioada menționată, fiind interesați de starea drumurilor, precaritatea mijloacelor de transport, corupția la vămi, realitățile politice, aspecte edilitar-gospodărești privind orașele românești, în special capitala, etnii, consemnând totodată și pașii făcuți în direcția modernizării și adaptării la modelele europene. Marea majoritate a însemnărilor și notelor de călătorie privesc România și numai câteva fac referire la teritoriile românești aflate sub ocupație străină. În același timp interesul străinilor scăzut față de Banat și Transilvania se reflectă în relatările puține și de cele mai multe ori succinte sau chiar prin lipsa acestora. Astfel în intervalul 1867–1871 paginile dedicate Transilvaniei lipsesc, iar cele privind Dobrogea se rezumă la descrierea vestigiilor din epoca romană, fiind completate de unele referiri la câteva localități adiacente Dunării. Cât privește Banatul, acesta este prezent prin menționarea unor localități situate de-a lungul Dunării și prin paginile dedicate băilor de la Mehadia.

Pe lângă impresii superficiale, pe lângă informații disparate, scrise în grabă, de suprafață și fără importanță, uneori clișee preluate din lecturi anterioare, cele mai multe relatări ale călătorilor constituie însemnări și descrieri ample, de o certă valoare documentară, ce includ date statistice, analize referitoare la viața politică și economică a României, descrieri ale lucrărilor de fluidizare a circulației navale la

gurile Dunării, aspecte sociale, etnice, culturale, urbanistice, considerații despre importante personalități ale epocii, despre intrigile și orgoliile acestora, despre învățământ, starea căilor și mijloacelor de comunicație, critici, dar și sugestii și, foarte important, despre schimbările ce se prefigurau.

În trecere spre Viena sau Constantinopol, cu misiuni politice, diplomatice sau din considerente de natură personală, călătorii care au străbătut spațiul locuit de români proveneau din rândurile burgheziei occidentale și central europene, cu excepția aristocratului Sir Arthur Augustus Thurlow Cunynghame, militar de profesie, participant la primul război al opiumului (1842), dar și la războiul Crimeii și conducător al unor misiuni militare în Irlanda, India și Africa de Sud. Unii au făcut deplasarea din considerente profesionale, ca de pildă austriacul Wilhelm Wiener, jurnalist, redactor al cotidianului vienez „Fremden Blatt”, care avea misiunea de a trimite informații despre participarea împăratului Franz Joseph (1848–1916) la inaugurarea Canalului Suez sau francezul Antoine Émile Ernest Desjardins, istoric și epigrafist renumit, care în 1867 a călătorit în România și Dobrogea, în calitate de arheolog și epigrafist, pentru a se documenta în legătură cu vestigiile antice. Alții au fost simpli turiști, în trecere spre și dinspre Orient, ca de pildă englezul Albert de Burton, care a venit mânat „de curiozitatea și dorința de a vedea oameni și locuri noi”, francezii Frédéric Béchard scriitor, Émile-Étienne Guimet, industriaș, proprietar al întreprinderilor Pechiney, Alfred de Caston prestidigitator și jurnalist, scriitorul și poetul ceh Jan Nepomuk Neruda, germanii Wilhelm Heinrich Brennecke și Wilhelm Langhans, iar alții au venit în vizită la rude sau cunoscuți, cum este cazul franțuzoaicei Jeanne Louise Adélaide (Adèle) Hériot Hommaire De Hell, al cărui fiu edita săptămânalul „Revue de la Roumanie”, apărut la Galați și București în anii 1867–1868. Adèle, care a rămas în România aproape un an, nu era pentru prima dată aici. Ea vizitase Moldova și Dobrogea în anii 40, alături de soțul ei, Ignace Xavier Morand Hommaire de Hell, cunoscut inginer, geograf și călător. O mențiune merită francezul Léon Julien Hugonnet, care dezamăgit de războiul franco-prusac și Comuna din Paris, s-a îndreptat spre Europa Central-Orientală, cu convingerea că salvarea echilibrului continental s-ar putea găsi în constituirea unei confederații danubiene.

Profesiile călătorilor erau diverse: militari, ca de pildă englezii Arthur Augustus Thurlow Cunynghame, participant la bătăliile de la Alma, Balaklava sau Inkerman din cadrul războiului Crimeii și Albert de Burton, locotenent în armata Angliei și a Țării Galilor, industriași, ca de pildă francezul Émile-Étienne Guimet, fiul industriașului Jean-Baptiste Guimet, chimist (inventator al lazuritelui artificial) și fondator al întreprinderilor Pechiney, de la care Émile a preluat afacerile,

jurnaliști, literați, istorici, geografi, profesori, juriști, artiști, dintre care menționăm pe Antoine Émile Ernest Desjardins, Alfred de Caston, Frédéric Béchard, Ulysse de Marsillac, Vasili Kelsiev, Wilhelm Heinrich Brennecke, Wilhelm Wiener, Jan Nepomuk Neruda, Wilhelm Langhans. Există și peregrini despre care nu avem cunoștințe privind profesia, cazul italianului germanizat Wilhelm August von Zerboni di Sposetti, a cărui ședere în Țara Românească a fost de lungă durată, dacă avem în vedere că relatarea sa de călătorie acoperă o perioadă ce începe din anii '40 și se întinde până la venirea principelui Carol pe tron, după cum există și peregrini care, fără a lăsa impresii sau constatări scrise, au immortalizat prin penelul lor locurile vizitate. Ne referim la pictorul maltez Amadeo Preziosi, care în 1868–1869 a zăbovit în două rânduri în București, la invitația prietenului și colaboratorului său, cunoscutul pictor Carol Popp de Szatmary, prilejuri de a immortaliza în acuarelele sale viața din mahalalele capitalei, Oborul, pitorescul Târg al Moșilor, Dâmbovița, figuri de țărani, precupeți, călugări.

Toți cei 16 peregrini, care fac obiectul volumului de față, proveneau din Europa occidentală și centrală cei mai mulți fiind francezi (7), urmați de englezi (3), germani (3) și câte un rus, austriac și ceh. În prezentarea noastră am selectat acei călători care se remarcă atât prin personalitatea lor cât și prin informațiile oferite.

Geograf, istoric și epigrafist renumit, elev favorit și foarte apreciat al lui Charles Alphonse Léon Renier, istoric, specialist în epigrafie latină, de la care a și deprins pasiunea pentru antichitatea romană și epigrafie, dar și un apropiat al renumitului epigrafist italian Bartolomeo Borghesi, cavalier al Legiunii de Onoare și membru al Academiei de Inscricții și Litere Frumoase din Paris, Antoine Émile Ernest Desjardins se distinge din seria călătorilor care au străbătut România către sfârșitul deceniului șapte a secolului al XIX-lea. În dorința de a studia la fața locului vestigiile arheologice, între 1856–1871 a întreprins mai multe expediții în regiunea Provence, dar și peste hotare în Italia, Egipt, Imperiul Habsburgic, România, Bulgaria, publicând studii deosebit de interesante și documentate privind istoria și geografia locurilor vizitate. A rămas cunoscut ca un exeget al *Tabulei Peutingeriene*, încercând să identifice localitățile și drumuri romane. În spațiul românesc a călătorit în 1867, când a vizitat provinciile de la sud și răsărit de Carpați, prilej de a încredința tiparului studii referitoare la probleme sociale, politice, statutul evreilor, lucrările de canalizare a gurilor Dunării și nu în ultimul rând monumentele și descoperirile arheologice din perioada epocii romane. Căsătoria cu sora lui Émile Picot, secretarul principelui Carol I, l-a apropiat și mai mult de români, permițându-i să cunoască din interior o serie de probleme,

percepute trunchiat sau tendențios în afara granițelor. Astfel, în contextul apariției în presa străină a unor articole privind statului evreilor din România, cu referire la cotroversatul articol 7 din Constituție, Desjardin, care călătorise în Moldova și avea cunoștință personal care era realitatea, a încercat să demonstreze că acesta nu a fost introdus din cauza intoleranței religioase, ci din considerente economice și sociale, ce aveau la bază aflulul masiv al populației evreiești din Rusia și Austria, ca urmare a măsurilor antisemite luate de autoritățile ruse sau a exigențelor recrutării soldaților din provinciile imperiale austriece. „M-am informat personal, parcurgând județele Moldovei, locuind o perioadă în Iași, trăind în mijlocul populației israelite din România, întrebând pe fiecare, examinând totul, vizitând școli, spitale și case particulare, de la Brăila, Galați, Ismail, pe Dunăre, până la granițele Bucovinei și traversând județele Cahul, Huși, Botoșani, Dorohoi, Fălticeni, Piatra, Roman, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Râmnic și Buzău. Nu mă voi referi la București, unde am stat șase săptămâni. Nu am neglijat nimic, pentru a fi bine informat despre starea actuală a evreilor din țară și despre viitorul care le este rezervat”, scria renumitul epigrafist și istoric francez în deschiderea studiului său referitor la evreii din Moldova. Călătoria în Dobrogea i-a prilejuit contactul cu lumea romană, ale cărei vestigii l-au interesat în mod deosebit în calitate de arheolog și epigrafist. El a descris în amănunt ruinele găsite, transformate de multe ori în cimitire sau dezmembrate ca urmare a folosirii pietrelor la noile construcții, unele dintre ele pierdute astăzi, informațiile sale stârnind un real interes în rândul comunității științifice din Franța.

O altă personalitate franceză care a vizitat România a fost Émile-Étienne Guimet, industriaș, proprietar al unor mari întreprinderi chimice, finanțator a numeroase proiecte culturale în domeniul educației, teatrului, poeziei, literaturii, muzicii, colecțiilor de artă, dar și călător împătimit și orientalist amator. În anii '60 ai secolului al XIX-lea a vizat Spania, Egipt, Grecia, Turcia, Principatele române, Algeria. Din călătoria pe malurile Nilului a adus și primele piese de artă orientală (amulete, statuete, sarcofage, papirusuri, mumii), punând astfel bazele unei colecții proprii, completată ulterior și cu alte exponate aduse din călătoriile tot mai numeroase și diverse. Inițial colecția a fost expusă la Muzeul de istorie naturală din Lyon (1879), ulterior fiind donată statului francez și mutată, în 1889, într-o clădire special construită, devenită Muzeul Național de Artă Asiatică Guimet. Prezența lui Émile-Étienne Guimet pe teritoriul românesc s-a rezumat la perioada 4–8 iunie 1868 și a avut loc la întoarcerea de la Constantinopol. Paginile dedicate acestor zile fac referire la locurile străbătute, oamenii întâlniți, obiceiuri, moravuri și denotă implicarea autorului și încercarea sa de a înțelege realitățile și a oferi

explicații. Guimet este unul dintre puținii călători care socotește „lumea” românească deosebită de cea orientală, lucru evident încă de la Giurgiu, unde „contrastul este frapant”, orașul este „populat de cultivatori care-și conduc căruțele, de hamali activi, de negustori agitați” în vreme ce Ruscuc este „trist, abandonat, neanimat”. Văzut într-o singură zi, orașul București nu-l impresionează, de altfel era și dificil din cauza timpului foarte scurt, dar nu i-a scăpat aspectul lui general, populația, limba, îmbrăcămintea, obiceiurile, pasiunea pentru limba franceză și calambururile franțuzești și remarcă câteva clădiri importante cum ar fi Camera Deputaților, Catedrala mitropolitană, biserica Stavropoleos, Muzeul de Istorie Naturală și Antichități.

Nu putem trece cu vederea prezența în România a unui personaj insolit, Alfred de Caston, pe numele său adevărat Antoine Aurifeuille, prestidigitator celebru, jurnalist, „vechi elev al Școlii politehnice”, cum îi plăcea adesea să se definească, care în drum spre Constantinopol a ales să călătorească pe Dunăre, cu vaporul companiei de navigație austrice, străbătând astfel și spațiul locuit de români. La București, unde a stat mai mult timp, l-a cunoscut pe domnitorul Carol I, dar și pe Radu Rosetti, prefectul Poliției, prințul Nicolae Bibescu, doamna Oteteleşeanu, în casa căreia, potrivit propriei destăinuiri, a fost „prezentat întregului oraș”, pe consulul general al Franței Adolphe d’Avril. Cele șase zile petrecute la Galați, în așteptarea vaporului spre Odesa, au constituit o bună ocazie de a se familiariza cu orașul și portul dunărean, fiind impresionat de animația bursei de mărfuri din oraș și mai ales de tranzacțiile de sute de milioane de franci, ce se derulau aici.

Nu putem să nu-l amintim pe francezul Ulysse de Marsillac, prieten de suflet al românilor, pe care i-a admirat, i-a iubit și a căutat să-i înțeleagă, căroră le-a dedicat pagini întregi, a cărui prezență a fost constantă din 1852, când a pășit pentru prima dată pe pământ românesc și până la moartea sa, în 1877. Nu vom stăruii asupra însemnărilor sale, considerând că ele sunt deja cunoscute atât de istorici, literați, politologi, sociologi, artiști, chiar de publicul larg, cele cuprinse în volumul de față completând doar seria traducerilor. Scrierile lui Marsillac constituie un prețios document veridic și obiectiv despre societatea românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre încercările tot mai evidente de modernizare, de adaptare la modelele europene.

În 1867 politicianul liberal englez Robert Arthur Arnold, inspector topograf, meserie abandonată în favoarea politicii și a jurnalisticii, făcea o călătorie, împreună cu soția, în sudul și estul Europei, publicând un an mai târziu o lucrare în două volume, intitulată *From the Levant, the Black Sea, and the Danube*.

Călătorind pe Dunăre, de la Sulina până la Porțile de Fier, Robert Arthur Arnold a consemnat despre importanța lucrărilor de la gurile Dunării, despre utilitatea recentului marcaj de-a lungul canalului Sulina, folosit atât pentru navigare cât pentru ancorare și a descris succint unele localități întâlnite, spațiul acordat fiecăreia în economia lucrării fiind diferit. Astfel, descrierea Dunării în zona Porțile de Fier, a băilor de la Mehadia și calităților lor curative, dar și a împrejurimilor localității sunt făcute cu multe detalii și informații amănunțite privind spațiile de cazare, modalitățile de petrecere a timpului liber de către cei veniți la tratament, pitorescul vestimentației localnicilor, dar și al vizitatorilor.

Câțiva ani mai târziu, în 1871, un alt englez, Arthur Augustus Thurlow Cunynghame, militar de profesie, participant, așa cum am menționat la câteva bătălii din războiul Crimeii și deținătorul unor importante demnități militare în Irlanda, India și Africa de Sud, comandantul trupele britanice de la Capul Bunei Speranțe în perioada 1873–1878, efectua împreună cu fiul său mai mare, pe atunci student la Cambridge, o călătorie în zona Mării Negre și a Mării Caspice, cu intenția de a vizita marile orașe de aici (Varna, Constantinopol, Odessa), dar și regiunile Crimeii și Caucazului. Deși nu se fac precizări sau mențiuni care să ne lămurească asupra scopului călătoriei, în opinia noastră aceasta nu era una turistică și nici nu a fost deloc întâmplătoare. În contextul în care se discuta mult în epocă despre denunțarea de către Rusia, prin circulara din octombrie 1870, a clauzelor privind neutralitatea Mării Negre și despre consecințele acestei decizii asupra libertății de navigație nu numai pe mare, dar și la gurile Dunării, prezența, chiar și cu titlul de turist, a unui militar englez în zonă a avut probabil alte explicații ce țineau de interesele britanice în această parte a Europei. Arthur Augustus Thurlow Cunynghame și fiul său au traversat România, la sfârșitul lunii iunie 1871, relatarea fiind una relativ generală, cu detalii despre aspectul Timișoarei și al porturilor dunărene, toate într-o vizibilă modernizare, dar fără nici o referire la ținta voiajului lor. Interesant este capitolul despre București și vesela sa societate, atât de atrasă de modelul parizian.

În 1867 (cel mai probabil în cursul verii), teritoriul românesc era vizitat și de un călător rus, Vasili Kelsiev, singurul de altfel din perioada ce face obiectul volumului de față, un corespondent al ziarului moscovit „Golos” (Glasul), de orientare clericală. El venea în Moldova, după o ședere de două luni în Galiția austriacă, unde contactele sale cu autoritățile locale nu au fost dintre cele mai cordiale, fiind privit cu nedisimulată suspiciune și chiar reținut o săptămână în arestul poliției din Lvov. Vizita sa avea loc într-un moment în care Rusia făcea o primă încercare, ce-i drept timidă, de denunțare la clauzele Tratatului de pace de la

Paris din martie 1856. Însemnările și informațiile conținute în notele sale de drum privesc două zone aflate la frontierele de sud-vest ale Imperiului rus și fac referiri la starea de spirit a populației, mentalitatea, căile de comunicație, sistemul de supraveghere a teritoriului, ceea ce firește a stârnit interesul și curiozitatea autorităților militare, dar și al diplomației ruse. Textul relației sale de călătorie privește numai situația din Iași, ai cărui locuitori erau nemulțumiți nu numai de mutarea capitalei la București, dar și de o serie de neajunsuri ulterioare deciziei. Din însemnările lui Kelsiev transpar cu claritate două elemente: primul este accentuarea și sublinierea permanentă în text a rolului mesianic al Rusiei ca „a treia Romă”, protectoare și ocrotitoare a populațiilor creștine din sud-estul european, aflate sub stăpânire sau dominație otomană, explicabil dacă avem în vedere recrudescența mișcării panslaviste în Rusia și dorința de eliminare a otomanilor din Balcani. „Toate acestea ne impun nouă obligația de protectori și de conducători ai întregii lumi pravoslavnice!” – scria Kelsiev. „Însă ajutorul acesta nu trebuie să se limiteze doar la baionete, căci cu toate dificultățile financiare actuale, suntem totuși destul de bogați. Nu zeci, ci sute dintre slavii de peste hotare trebuie invitați să studieze în școlile noastre, trebuie instruiți și încă de o mie de ori instruiți. Chiar dacă aceasta va însemna o povară în plus pentru bugetul nostru nu este nici o nenorocire. Ne vom îndeplini astfel o datorie seculară față de ei și vom înfăptui în acest mod o legătură strânsă cu ei, legătură care este cât se poate de necesară pentru a combate propaganda apuseană, care este atât catolică, cât și turcofilă cu alte cuvinte *antimoscovită*. Susținându-i pe ei acum, noi punem bazele viitoarei noastre măreții și strângem în felul acesta lângă noi pe viitorii parteneri și chiar aliați. Politica noastră externă nu trebuie să o urmeze pe cea a francezilor, care este orientată numai spre prezent, ci putem lua ca exemplu pe vechii noștri nobili care nu odată își puneau problema *unificării întregului teritoriu rus* și care generație după generație urmăreau neabătut acest țel. Pământul rusesc este în prezent aproape în totalitate unit (lipsește doar Galiția răsăriteană și o parte a Ungariei până la râul Tisa). Acum a sosit vremea renașterii statale a grecilor, bulgarilor, sârbilor și chiar a românilor, care *trebuie* să fie aliații noștri pe viitor. Trebuie să desfacem băierile pungii, și ca atare copiii noștri vor învăța împreună cu o mulțime din copiii celor de aceeași credință cu noi, iar aceasta va face ca adevărata credință și legăturile seculare să reînvie după câteva decenii de uitare”, era de părere jurnalistul rus. Un alt element ce se desprinde din însemnările sale este critica cultului catolic și al promotorilor acestuia, Vasili Kelsiev favorizând și punând într-o lumină avantajoasă doar pe slujitorii ortodoxiei răsăritene, al căror rol spiritual trebuie să devină mult mai activ în rândul popoarelor din zonă.

Dintre germani merită amintit profesorul Wilhelm Heinrich Brennecke, absolvent al Universității din Berlin, vorbitor al limbilor franceză, engleză și italiană, cel care le-a fost dascăl la Berlin, între 1835–1837, românii Grigore și Dimitrie Sturdza, Alexandru Vogoride și Mihail Kogălniceanu, toți trimiși la studii în străinătate de Mihail Sturdza, domnitorul regulamentar al Moldovei. De altfel, contactele cu Mihail Kogălniceanu au continuat și după ce acesta și-a finalizat studiile, omul politic român fiind cel prin intermediul căruia Brennecke a obținut Ordinul Medjidie, o râvnită decorație otomană. Profesorul german a străbătut teritoriul românesc în 1868, în intervalul 16–29 septembrie. Călătoria a făcut-o pe Dunăre, s-a oprit câteva zile la Brăila și Galați, iar de aici a făcut o excursie scurtă în interiorul Dobrogei, aflată încă sub stăpânire otomană. Deosebit de interesante sunt informațiile despre Brăila și Galați, cele două importante porturi dunărene fiind prezentate comparativ. Deși afirmă că ambele „sunt într-o anumită măsură gemene”, în ambele „domină negoțul cu cereale”, că iluminatul stradal cu gaz lipsește deopotrivă, Brăila îi pare că seamănă „mai mult orașelor noastre”, având „într-o anumită măsură, o înfățișare europeană” în vreme ce Galați „are un aspect preponderent oriental”. Cum era și firesc, în atenția profesorului german au stat coloniile germane din România și confesiunile lor religioase. Excursia în Dobrogea i-a prilejuit contactul cu vestigiile civilizației romane de la Troesmis și Tomis, care din păcate se degradează din cauza folosirii de către localnici și nu numai de ei a pietrelor din construcții la ridicarea de case, la construcția de poduri.

Nu putem încheia scurta noastră prezentare fără a menționa și alți peregrini care au străbătut spațiul locuit de români și au ținut ca drumul și impresiile lor să fie cunoscute și altora, cum este cazul jurnalistului, poetului și scriitorului ceh Jan Nepomuk Neruda, considerat întemeietorul eseului în literatura cehă, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai generației realismului, colecționar de monede vechi și sigilii, care a vizitat Bucureștii în 1870, al franțuzoaicei Jeanne Louise Adélaide (Adèle) Hommaire de Hell, care ne oferă detalii de natură economică, socială sau culturală despre Galați la sfârșitul deceniului șapte, al scriitorul francez Frédéric Béchard, care plecat într-un voiaj de plăcere trece în Orient, cu destinația Constantinopol, descrie călătoria pe Dunăre, presărată și cu unele informații de ordin geografic, istoric și politic, care nu sunt însă rodul propriilor constatări, ci au fost culese de autor fie anterior călătoriei, fie pe drum de la alți peregrini, al germanului Wilhelm Wiener, jurnalist, redactor și corespondent al cotidianului oficios vienez „Fremden Blatt”, care, în toamna anului 1869 a călătorit pe Dunăre, însoțindu-l în această calitate pe împăratul Franz Joseph, invitat la inagurarea canalului Suez, ale francezului Leon Hugonnet, a cărui ședere s-a extins

pe parcursul câtorva luni când a vizitat orașele Iași, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Galați, Brăila și bineînțeles București. În capitală a intrat în contact cu membri ai coloniei franceze, a fost martor la câteva evenimente mondene și religioase ca, de pildă, aniversarea a cinci ani de domnie a principelului Carol I.

Coroborate, datele și informațiile oferite de drumeții care au străbătut sau au stat vremelnic pe teritoriul locuit de români vin să completeze tabloul atmosferei din România în anii ce au urmat aducerii la tron a principelui Carol, perioadă încărcată de tensiuni interne, instabilitate guvernamentală, criza dinastică, dar și de pași decisivi pe calea modernizării.

Daniela Bușă